

Bir İdari Kolluk Faaliyeti Olarak Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması^{*,**}

Evaluation And Classification of Cinema Films as an Administrative Law Enforcement Activity

Arş. Gör. Dr. Büşra Akdoğan^{***}

Öz

Çalışmada sinema filmleriyle ilgili kolluk faaliyetinin niteliği ve hukuki rejimi ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle alanla ilgili Anayasal düzenlemelere değinilmiş, daha sonra kolluk faaliyeti bakımından bir değerlendirme yapılarak bu faaliyetin hangi usul ve esaslara göre gerçekleştirildiği irdelenmiştir. Sinemanın hem bir ifade özgürlüğü aracı olması hem de bir sanat dalı olması onu birden fazla hak ve özgürlükle yakından ilişkili hale getirmektedir. Bu durum da alana ilişkin yapılacak olan düzenlemelerde ekstra bir dikkat ve özen gösterilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması Türk hukukunda ön denetim şeklinde yerine getirilmektedir. Bu denetim Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı kurullar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. İdare hukuku anlamında bir özel kolluk faaliyeti olarak nitelendirilebilecek bu denetimin hukuki rejimi işbu çalışmada olan ve olması gereken yönleriyle ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 5224 sayılı Kanun ve ilgili mevzuat temelinde denetimin esas ve usulleri incelenmiş ve alanın kendine özgü dinamikleri de dikkate alınarak bu meselelere ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda ilgili kurulların yapısının ve çalışma usullerinin sinemanın gerektirdiği özgürlük ve bağımsızlık alanıyla yakından ilişkili olduğu tespit edilmiş ve buna ilişkin öneriler sunulmuştur. Çalışmanın amacı sinema alanındaki kolluk faaliyetinin temel esaslarını ve uygulamadaki ve yargı kararlarındaki görünümünü ortaya koyarak alanın kendine özgü nitelikleri bakımından bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler

Sinema, İdari kolluk, Sanatsal ifade özgürlüğü, Sansür, Sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması.

* Hakemli Araştırma Makalesi / **Makale Geliş Tarihi:** 05.06.2024 – **Makale Kabul Tarihi:** 30.07.2024.

Atıf: Büşra Akdoğan 'Bir İdari Kolluk Faaliyeti Olarak Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması' (2024) 2(2), TRÜHFD 234-262.

** Bu çalışma Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı kapsamında hazırlanan '*Kültürün Kamu Hukuku Boyutu: İdarenin Kültür Alanındaki Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi*' adlı doktora tezinden üretilmiştir.

*** Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku ABD, busra.akdogan@trabzon.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2922-7052.

Abstract

In this study, the nature and legal regime of law enforcement activities related to motion pictures have been tried to be revealed. Within this framework, firstly, the Constitutional regulations related to the field are mentioned, then an evaluation is made in terms of law enforcement activity and the procedures and principles according to which this activity is carried out are examined. The fact that cinema is both a means of freedom of expression and a branch of art makes it closely related to more than one right and freedom. This situation reveals the need for extra care and attention in the regulations to be made in this field.

In Turkish law, the evaluation and classification of motion pictures is carried out in the form of preliminary inspection. This inspection is carried out through the boards affiliated to the Ministry of Culture and Tourism. The legal regime of this inspection, which can be characterized as a special law enforcement activity in the sense of administrative law, has been tried to be addressed in this study in terms of what it is and what it should be. In this context, the principles and procedures of the inspection are examined on the basis of Law No. 5224 and the relevant legislation, and evaluations are made on these issues, taking into account the specific dynamics of the field. As a result of the evaluation, it has been determined that the structure and working procedures of the relevant boards are closely related to the freedom and independence required by the field of cinema, and suggestions have been made in this regard. The aim of the study is to present the basic principles of law enforcement activity in the field of cinema and its appearance in practice and judicial decisions, and to make an evaluation in terms of the specific characteristics of the field.

Keywords

Cinema, Administrative law enforcement, Freedom of artistic expression, Censorship, Evaluation and classification of cinema films.

GİRİŞ

İdari faaliyetlerin sinema ile olan bağlantısı birçok noktada kendini gösterir. Sinema, güzel sanatların bir dalı olması nedeniyle özendirme ve destekleme faaliyetine, bir ifade aracı veya dil olması nedeniyle kolluk faaliyetlerine, ekonomik ve ticari yönünün gittikçe genişleyen bir sektör haline gelmesiyle de regülasyon faaliyetlerine konu olmaktadır. İşbu çalışmada sinema alanındaki kolluk faaliyetlerinin yalnızca bir bölümüne değinilecektir. Çalışmaya konu edilen bölüm, sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılmasına yönelik olan özel idari kolluk faaliyetidir. Bu faaliyet incelenirken öncelikle sinema alanının bu doğrultuda temas ettiği hak ve özgürlüklere değinilecektir. Zira kolluk faaliyetiyle ilgili en önemli hususlardan birisi faaliyetin gerçekleştiği alandaki hak ve özgürlüklere müdahalenin meşruiyetidir. Daha sonra alandaki kolluk faaliyetine ilişkin açıklamalara geçilerek faaliyetin özel idari kolluk olması bakımından sonuçlarına değinilecektir. Nihayet bu kolluk faaliyetinin uygulamadaki görünümü olan sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması başlığında ise mevzuat, uygulama ve yargı kararları ışığında güncel durum tartışılacaktır.

I. SİNEMANIN TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERLE İLİŞKİSİ

Sinemanın temel hak ve özgürlüklerle ilişkisi en genel anlamda iki temel perspektiften ele alınabilir. Bunlardan ilki sinemanın bir dil, iletişim ve ifade aracı olarak kabul edilmesi haldir. Bahsedilen bu halde sinema, işlediği konudan bağımsız bir şekilde, düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü vb. gibi hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesinde tek başına bir araçtır.

İkinci halde ise sinemanın içeriği (konusu) herhangi bir hak ve özgürlükle bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle, burada sinemanın kendisi değil filmin içerdiği konuların hak ve özgürlüklerle ilişkisi söz konusudur. İçeriği dini değerlerle ilgili olan bir sinema filminin din ve vicdan özgürlüğü bakımından irdelenmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Sinemanın hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak nitelendirilmesi halinde sinema filmlerine objektif bir yaklaşımdan, filmin içerdiği meseleler nedeniyle doğrudan belli bir hak ve özgürlüğe temas etmesi halinde de sübjektif yaklaşımdan söz edilebilir. Bu bağlamda işbu başlık altında sinema objektif bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Sinema, muhtevası itibariyle pek çok hak ve özgürlükle doğrudan veya dolaylı olarak ilgilidir. Sinemanın yalnızca bir temaşa aracı olarak görüldüğü zamanlardan bir sanat dalı olarak kabul edildiği zamanlara kadar ki serüveninde bu hak ve özgürlüklerle olan ilişkisi de çeşitli aşamalardan geçmiştir. Ortaya çıktığı dönemlerdeki yargı kararlarında sinema bir eğlence aracı ve ticari bir iş¹ olarak nitelendirilmiş dolayısıyla yapılan sınırlamalar da düşünce veya sanat özgürlüğü bağlamında ele alınmamıştır. Ancak özellikle ikinci dünya savaşından itibaren sinemanın bir propaganda aracına dönüşmesi ve büyük kitleleri etkisi altına alması nedeniyle filmlerin değerlendirilmesi ilk olarak ifade özgürlüğü kapsamında ve sinemanın sanat olarak kabulünün mevzuata yansması ile birlikte de sanat özgürlüğü kapsamında yapılmaya başlanmıştır.²

¹ Mutual Film Corporation v. Ohio Industrial Commission, ABD Yüksek Mahkemesi, 1915, Alim Şerif Onaran, Sinematografik Sansür (İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, 1968) 111; Türkiye’de AYM 1961 Anayasası döneminde verdiği bir kararında sinemayı *temaşa vasıtası* olarak nitelendirmekle birlikte bilim ve sanat özgürlüğü hakkı çerçevesinde de inceleme yapmıştır. AYM, E 1963/204, K 1963/179, 8.7.1963.

² Değerlendirmenin film türlerine göre yapılması ve örneğin belgesel niteliğindeki filmlerde haberleşme özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi hak ve özgürlüklerin de dikkate alınması gereği hakkında yapılan tartışmalar için bkz. Özkan Tikveş, Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Sinema Filmlerinin Sansürü (Fakülteler Matbaası, 1968) 42-56.

Türkiye Cumhuriyeti anayasaları genel olarak incelendiğinde sinemanın doğrudan hak veya özgürlük olarak düzenlendiği bir hükme rastlanamamaktadır. 1961 Anayasasının ön tasarısının 11. maddesinin üçüncü fıkrasında “*Sinema filmlerinin yapılması ve gösterilmesi, izne bağlı tutulamaz ve sansür edilemez.*” şeklinde bir düzenlemeyle sinema hürriyetinin açıkça tanınması planlanmıştır. Yine aynı maddenin devamında “*...sinema filmlerinin yapılması ve gösterilmesi, ancak milli güvenliği, genel sağlığı, genel ahlakı, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin gayesine uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak maksadiyle önlenmesi, kanunla gösterilen hallerde hakim kararıyla mümkündür*” şeklinde sınırlandırma sebeplerine de yer verilmiştir.³ Ancak bu maddenin Temsilciler Meclisinde görüşülmesi sırasında sinema filmleri ile ilgili hiç bir görüşme açılmayarak tamamen eğitim ve öğretim konuları tartışılmış ve sinema filmleri hakkında verilen önerge reddedilmiştir. Bu durum o dönemde konuyla ilgili verilen bir Anayasa Mahkemesi kararına da yansımıştır:

“...Buna karşılık kitap ve broşür yayımının izne bağlı tutulamayacağına ve sansür edilemeyeceğine dair 24. maddenin görüşülmesinde filmlerin önceden incelemeye ve izne tâbi tutulmaması görüşünü savunan bazı üyelerin düşüncelerine karşı Meclis çoğunluğunca sinema filmlerinin özelliği ve geniş halk kitleleri üzerindeki derin etkisi göz önüne alınarak kültür seviyesi memleketimizden çok üstün durumda olan ve halkının büyük çoğunluğu okur yazar bulunan batı memleketlerinde, bu gün bile, filmlerin sansüre ve izne bağlı tutulduğu ileri sürülerek bu düşünce tasvip edilmemiş ve maddeye sinema filmlerinin yapılmasının ve gösterilmesinin izne bağlı tutulamayacağı ve sansür edilemeyeceği hakkında hüküm konulmasına dair verilen önerge reddolunmuştur.”⁴

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle hak ve özgürlükler bağlamında 1982 Anayasası incelendiğinde sinemayla ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir. Ancak elbette bu husus sinemanın anayasal bir korumadan mahrum olduğu anlamına gelmemektedir. Her şeyden önce Anayasanın 26. maddesinde düzenlenen düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti⁵ sinema filmleri bakımından da geçerlidir. İlgili maddenin “*Herkes, düşünce ve*

³ Tikveş (n 2) 55.

⁴ AYM, E 1963/204, K 1963/179, 08/07/1963.

⁵ “VIII. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

Madde 26 – Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir.” şeklindeki düzenlemesi, düşünceyi yayma araçları bakımından bir sınırlama getirmemiştir. Dolayısıyla sinema filmleri de bir düşünce yayma aracı olarak bu maddenin koruma alanı kapsamındadır. Nitekim düzenlemenin “*Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.*” şeklindeki devamı incelendiğinde düşünceyi açıklama yollarından birinin de sinema olduğu görülür. Bu cümle bir taraftan sinemanın düşünce hürriyeti koruması altında olduğuna dair anayasal bir kanıt oluştururken diğer taraftan da onun sansürüne izin vermesi bakımlarından önem arz etmektedir. Zira Anayasa’da benzer alanlardaki düzenlemeler incelendiğinde basının sansür edilemeyeceği⁶ gibi bir madde varken radyo televizyon yayıncılığı, sinema gibi diğer kitle iletişim araçları bakımından böylesi bir koruma yer almamaktadır. İlerleyen bölümlerde değinilecek olan sinema filmlerinin ön denetime tabi tutulmasının anayasal dayanağını da bu düzenleme oluşturmaktadır.

Anayasa, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin özel sınırlandırma sebeplerini *millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi* şeklinde saymıştır. Dolayısıyla sinema alanında yapılan kolluk faaliyetine ilişkin düzenlemelerde de bu sınırlandırma sebeplerine riayet edilmesi gerekmektedir.

Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti bu alanda adeta bir genel düzenleme niteliği taşır. Zira bu hak, konusu ve dış dünyaya yansıtılma yöntemi bakımından oldukça farklı ifade biçimleri bakımından genel bir koruma sağlamaktadır. Öte yandan Anayasa, bu hak

Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.”

⁶ “A. Basın Hürriyeti

Madde 28 – Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz.

.....”

kapsamında kalan bazı ifade biçimlerini sahip oldukları önem nedeniyle ayrı hükümler çerçevesinde düzenleme gereği duymuştur. Haberleşme, bilim ve sanat, basın ve yayın, toplantı ve gösteri yürüyüşü, dernek kurma gibi hak ve hürriyetler bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu hak ve hürriyetler düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin özel görünüm biçimleri olarak da nitelendirilebilir. Sinemanın da bu hak ve özgürlüklerin bazılarıyla doğrudan veya dolaylı temasları söz konusu olmaktadır. Bilim ve sanat hürriyeti bunların başında gelmekteyken haberleşme hürriyeti daha çok filmin niteliğine göre ortaya çıkabilmektedir.

Anayasa bilim ve sanat hürriyeti başlıklı maddesinde⁷ herkesin, *bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir.* Sinema filmlerinin türlerine göre zaman zaman sanat olarak değerlendirilemeyeceği başka bir ifadeyle neyin sanat olduğu tartışmaları⁸ bir yana 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, “*Eser: Sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanatlar veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsullerini..... ifade eder*”⁹ demektedir. Sinema eserlerini de *her nevi bedii, ilmi, öğretici veya teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden filmler veya sinema filmleri gibi, tespit edildiği materyale bakılmaksızın, elektronik veya mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisi*¹⁰ şeklinde tanımlamaktadır. Dolayısıyla estetik tartışmalar bir yana bırakılırsa FSEK kapsamında bütün sinema filmlerinin sanat eseri sayılacağı söylenilebilir. Ancak FSEK kapsamında yapılan bu tanımlamanın sinema filmlerini diğer bütün alanlarda da sanat eseri olarak kabulüne yol açıp açmayacağı hususu önem arz etmektedir. Örneğin, herhangi bir estetik yönü bulunmayan salt ticari amaçlı çekilen müstehcen filmler FSEK kapsamında *fikir ve sanat mahsülü* olarak değerlendirilebilirken, aynı filmlerin bilim ve sanat hürriyetinin içerdiği koruma alanından faydalanıp faydalanamayacağı sorgulanmalıdır. Sinema filmleri, konularına veya yer aldıkları kategoriye göre değil sahip oldukları estetik değere göre sanatsallık çeperinin içinde veya dışında konumlandırılabilir. Estetik değer varlığıysa şüphesiz bu alanda faaliyet gösteren

⁷ “IX. Bilim ve sanat hürriyeti

Madde 27 – Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Yayma hakkı, Anayasanın 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.”

⁸ Sanatsal niteliğe ilişkin tartışmalar için bkz. Deniz Polat Akgün, Sanat Özgürlüğü (On İki Levha Yayıncılık, 2020) 207 vd; Ahmet Emir Aladağ, Bilim ve Sanat Özgürlüğü (Adalet Yayınevi, 2020) 20 vd.

⁹ 5224 sayılı Kanun, md 1/B-a.

¹⁰ Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Kanun Numarası: 5846, Kabul Tarihi: 5.12.1951, RG 13.12.1951/7981, md 5.

uzmanlar tarafından tespit edilir. Bu açıklamalarla, bütün sinema filmlerinin sanat eseri olmayacağı ve dolayısıyla bilim ve sanat hürriyetinin koruma alanına giremeyeceği ihtimallerinin de var olduğuna dikkat çekmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla bütün sinema filmleri birer düşünceyi açıklama aracı olmak bakımından düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kapsamına girerken bilim ve sanat hürriyetinin kapsamına yalnızca sanat eseri olma niteliğini taşıyan filmlerin gireceği söylenilebilir. Anayasa Mahkemesi konuyla ilgili eski tarihli bir kararında *“Sinema filmlerinin bir sanat eseri niteliği taşıdıkları şüphesiz olmakla beraber, edebiyat, resim, heykel gibi güzel sanatlarda da rastlandığı gibi müstehcen ve genel ahlâka aykırı fikir mahsullerinin de sanat eserleri arasında sayılamıyacağı aşikârdır.”*¹¹ diyerek bu hususa dikkat çekmiştir. Ancak Mahkeme, 2019 yılında verdiği bir sinema filmine ticari dolaşım izni verilmemesi nedeniyle ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla yapılan başvuruya ilişkin kararında *“Bu eserler aracılığıyla anlatılan düşünceler, eserin kalitesinden bağımsız olarak Anayasa'nın güvencelerinden yararlanır. Bu noktada yapılacak anayasal denetim, esere ilişkin estetik değerlendirmelerden bağımsız olacaktır. Zira eser, izleyiciye ulaştığında o kişide anlamını bulmaktadır. Bu yönü itibarıyla her bireyin farklı düşüncelerden yararlanma ve bu fikirlerin olumsuz etkilerine katlanmayı seçme hakkı vardır. Bu durum birey açısından bir risk olarak nitelendirilse de riskin alınıp alınmayacağına karar vermek de bireyin sorumluluğundadır. Eserin değerlendirilmesi sürecinde ön sansürün geniş yorumlanması bireyin aykırı fikirlere ulaşma hakkını engeller.”*¹² diyerek ifade özgürlüğü ve sanat özgürlüğü bakımından genişletici yorum yapmış ve Mahkemenin eserin estetik niteliğini belirleyemeyeceğini belirtmiştir.

Sinemanın ortaya çıktığı dönemdeki konjonktür ve teknolojik imkanlar onun aynı zamanda bir haberleşme aracı olarak da kullanılmasına neden olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında sinema bir haberleşme ve propaganda aracı olarak da işlev görmüştür.¹³ Dolayısıyla sinemaya getirilen sınırlamalar ve yapılan müdahaleler önceki dönemlerde haberleşme hürriyeti bağlamında da ele alınmıştır.¹⁴ Günümüzde teknolojinin geldiği son noktada haberleşmek için çoğunlukla sinemaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Dolayısıyla bu alana ilişkin müdahalelerin haberleşme hürriyeti bağlamında değerlendirilmesinin önceki dönemler

¹¹ AYM, E 1963/204, K 1963/179, 08/07/1963.

¹² AYM, Mehmet Ali Gündoğdu ve Mustafa Demirsoy Başvurusu, B. N. 2015/8147, p. 49.

¹³ Arif Can Güngör, ‘Geçmişten Günümüze Türkiye’de Devlet-Sinema İlişkisine Bakış’ (2019) 9(3) The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication 344, 345-347.

¹⁴ Tikveş (n 2) 19 vd.

kadar gerekli olduğu düşünülmemektedir. Ancak yine de herhangi bir haber veya bilgi sinema aracılığıyla iletiliyorsa elbette haberleşme hürriyeti de bu bağlamda değerlendirilebilir.

Bahsi geçen hak ve hürriyetlerden başka sinema alanı kendi içinde çok daha fazla hak ve hürriyetle ilişkilidir. Örneğin oyuncuların film çekimleri veya festivaller için yurt içi ve yurt dışı gezilerinde seyahat hürriyeti; sanatçıların sinema filmleriyle bağlantılı olarak gerçekleştirdikleri toplantı ve gösteri yürüyüşleri, sinema salonlarının işletilmesiyle ilgili girişim hürriyeti,¹⁵ sanatçıların çalışma şartları bakımından sanatın ve sanatçının korunması ve çalışma hürriyeti gibi birçok hak ve hürriyet bu bağlamda gündeme gelebilir. Sinemanın bu hak ve hürriyetlerin merkezinde olduğu hallerde, bunlara getirilecek olan sınırlandırmalar da doğrudan veya dolaylı olarak sinema alanına ve dolayısıyla düşünce ve kanaat hürriyeti ile bilim ve sanat hürriyetine bir müdahale olarak değerlendirilebilir.

Son olarak bu konuda, özellikle de bireysel başvuru sisteminin kabulünden itibaren Anayasal düzen üzerinde oldukça etkili olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden de söz etmek gerekir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) bağlamında bir inceleme yapıldığında sinema filmlerinin Sözleşmenin 10. maddesindeki ifade özgürlüğü kapsamında korunduğu söylenilebilir. İlgili maddenin, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel olmayacağı yönündeki ikinci tümcesi Anayasa'daki düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti bakımından paralellik gösterir. Yine AİHS de Anayasa gibi ifade özgürlüğünü mutlak bir hak olarak düzenlememiş ve ikinci fıkrasında sınırlandırma sebeplerine yer vermiştir.¹⁶

Herkesin ifade özgürlüğüne sahip olduğunu düzenleyen bu 10. maddenin kapsamı oldukça geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Siyaset, bilim, sanat alanındaki ifadeler, hicvetme, eğlenme, kendini ifade etme, ticaret, reklam, haber gibi her türlü iletişim aracı madde kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak ifadenin konusu, onun korunma düzeyi üzerinde etkili olabilmektedir. Bu anlamda siyasal ya da kamusal menfaatler ile ilgili ifadeler en yüksek

¹⁵ Polat Akgün (n 8) 234.

¹⁶ "İfade özgürlüğü

1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."

derecede korunmaktayken, bunların peşine bilimsel ve sanatsal düşünceler, bunların peşine de ticari düşünce açıklamaları gelmektedir.¹⁷

AİHM'e göre, sanat özgürlüğü insanlığın zenginleşmesi ve medeniyetin çeşitliliği için hayati önemdedir.¹⁸ Mahkeme bir içtihadında, 10. maddenin bilgi ve fikir edinme özgürlüğü kapsamında, kültürel, siyasi ve sosyal bilgi ve fikirlerin iletilmesini de sağlayan sanatsal ifade özgürlüğünü de içerdiğini belirtmiştir. Buna göre, sanat eserleri yaratan, sergileyen veya dağıtan kişiler de demokratik bir toplumda hayli önemli ve gerekli olan fikir ve görüşlerin yayılması ve gelişmesine katkıda bulunurlar.¹⁹

1982-2014 yılları arasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) 10. madde kapsamında yapılan başvurulardan *sanatsal ifade özgürlüğü* kapsamında değerlendirilen yirmi dokuz adet karardan yalnızca ikisinin sinema filmlerine ilişkin olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki 1994 yılında Avusturya aleyhine yapılan başvuru, diğeri de 2006 yılında Fransa aleyhine yapılan başvurudur.²⁰ Bu verilerden de görüldüğü üzere, sinema filmleriyle ilgili AİHM'e yapılan başvuru sayısı oldukça azdır. Ancak yapılan başvurular 10. madde kapsamında *sanatsal ifade özgürlüğü* bağlamında değerlendirilmektedir.

Toparlanacak olursa, sinema filmlerinin kendine özgü bir ifade aracı olduğuna ve hem ulusal hem de uluslararası düzlemde ifade özgürlüğü bağlamında korunduğuna şüphe yoktur. Anayasa bakımından düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti yanında bilim ve sanat hürriyeti, haberleşme hürriyeti gibi hak ve hürriyetlere temas eden sinema filmleri hem ulusal hem de uluslararası hukuk bakımından geniş bir koruma rejimine sahiptir. Bununla birlikte ilgili haklar mutlak haklardan olmayıp çeşitli istisnaları da beraberinde getirir. Dolayısıyla sinema filmleri alanında gerçekleştirilecek kolluk faaliyetleri bu hakların sınırlandırma rejimlerine ve Anayasadaki sınırlandırma ölçütlerine uygun olarak gerçekleştirilmelidir. İzleyen başlıklarda somut örnekler üzerinden bu meselelere değinileceği için tekrara düşmemek adına burada bu genel açıklama ile yetinilecektir.

¹⁷ Öykü Didem Aydın, 'Düşünce Özgürlüğünün Anlamı ve İşlevi Işığında Düşünce Özgürlüğünü Sınırlamanın Anayasallığı' 2011 1(2) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 26, 42; David Harris, Michael O'Boyle, Colin Warbrick, Law of the European Convention on Human Rights (Oxford University Press, 2009) 458.

¹⁸ Harris vd. (n 17) 458; Ulaş Karan, 'İfade Özgürlüğü Hakkı' iç Sibel Inceoğlu (ed), *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme* (Şen Matbaa, 2013) 355, 360.

¹⁹ Alınak-Trükiye Davası, B. N. 40287/98, [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-120849%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-120849%22]}); E. T. 5.6.2024, p. 42; Karan İfade (n 18) 360.

²⁰ Eleni Polymenopoulou 'Does One Swallow Make a Spring? Artistic and Literary Freedom at the European Court of Human Rights' (2016) (16) Human Rights Law Review 511, 513-514.

II. SİNEMA ALANINDAKİ KOLLUK FAALİYETLERİ

İdarenin tüm özgürlükler üzerinde toplum hayatının belirli bir düzen ve denge içinde işlenmesini sağlamaya yönelik kolluk yetkilerine sahip olduğu malumdur. Aynı zamanda bir görev de olan bu yetkiler birden fazla temel hak ve özgürlükle iç içe olan sinema alanında da kendini gösterir. İdarenin bu alandaki kolluk faaliyetlerinin alana ilişkin kamu düzeni tesis etmeye ve bozulmasını önlemeye yönelik olduğu dikkate alındığında bunun bir idari kolluk faaliyeti olduğunu söylemek mümkündür. Anayasa Mahkemesi konuyla ilgili verdiği bir kararında doğrudan bu nitelendirmeyi yapmasa da dolaylı olarak bunu tarif etmektedir. Buna göre:

“Polis, iç güvenliğin ve kamu düzeninin korunmasını sağlamakla ödevli zabıta kuvvetlerinden biri olması itibariyle yalnız suçların işlenmesinden sonra faillerinin yakalanması ile görevli olmayıp aynı zaman da Polis Vazife ve Selâhiyet Kanununun ikinci maddesinin A bendinde belirtildiği üzere kanunlara ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinde önce bunların önünü almakla da görevlidir ve bu görev de hiç şüphesiz Devletin ilkel vazifeleri arasında ön sırayı tutmaktadır.”²¹

İdari kolluğun esas konusu ve amacı kamu düzenini sağlamak, korumak ve bozulduğunda eski haline getirmektir. Kolluk gücü bakımından kamu düzeni toplumun dışsal ve maddi durumunu ifade eder.²² Bu cümlenin mefhumu muhalifinden manevi ve ahlaki düzenin önleyici kolluk faaliyetlerinin dışında kaldığı söylenilebilir.²³ Genel idari kolluk klasik anlamıyla kamu düzenini sağlamakla görevli olan kolluktur. Özel idari kolluk ise genel idari kolluktan farklı konu ve amaçlar için faaliyet gösterir veya genel idari kolluğun özellik ve önem taşıyan bölümlerinin ondan ayrılmasıyla ortaya çıkar.²⁴

Özel idari kolluk da iki farklı şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan ilkinde özel idari kolluk, genel idari kolluğun amaçlarından bir ya da birkaçına yönelik olmakla beraber, farklı bir hukuksal düzene tabi tutulur. Örneğin riskli yapıların kaldırılması güvenlik, esenlik gibi amaçları içermekte ancak İmar Kanunu ile bu husus özel düzenlemelere bağlandığı için imar kolluğu özel idari kolluk olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak ise genel idari kolluğun

²¹ AYM, E 1963/204, K 1963/179, 08/07/1963.

²² Lütfi Duran, İdare Hukuku Ders Notları (Fakülteler Matbaası 1982) 248-249.

²³ Genel ahlakın kolluk faaliyetine konu olması ancak bu husustaki davranışların maddi düzeni bozduğu durumlarda gündeme gelir. Pertev Bilgen, ‘Film Sansüründe Türk Uygulaması ve Danıştay İçtihatları’ *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollogyumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 21-22.

²⁴ Duran, *İdare* (n 22) 258.

yöneldiği güvenlik, dirlik-esenlik gibi unsurların tamamen dışında ve farklı bir konuda ve alanda korunmak istenen bir düzen olarak ortaya çıkar. Burada da kültür varlıklarının korunması gibi tarihi ve estetik amaçlara yönelmiş bir özel idari kolluktan bahsedilebilir.²⁵ Bu açıklamalar ışığında sinema filmlerine ilişkin kolluk faaliyetinin bir değerlendirmesini yapmak gerekir.

Sinema alanındaki kolluk faaliyetini sinema filminin içeriğine ilişkin olan ve olmayan şeklinde ikili bir ayırma tutmak gerekir. Kanaatimizce, sinema filmlerinin içeriğine ilişkin olmayan kolluk faaliyetleri (film çekim izinleri, sinema salonları ile ilgili düzenlemeler vb.) daha çok genel kamu düzenini sağlamaya yönelik olduğundan ve bu düzenlemeler PVSK gibi genel mevzuatta yer alıp genel idari kolluk personeli marifetiyle yerine getirildiğinden genel idari kolluk faaliyeti bağlamında değerlendirilmelidir.

Sinema filmlerinin içeriğine ilişkin kolluk faaliyetleri ise her ne kadar amaç bakımından genel idari kolluktan tamamen ayrılmayı gerektirmemekteyse de (güvenlik, genel ahlak) kendine özgü amaçlarının bulunması (küçüklerin, gençlerin ve ailenin korunması, insan onuru vb.) ve alana özgü bir kamu düzeni tesis etmesi cihetiyle özel idari kolluk faaliyeti kapsamına girmektedir. Yine faaliyeti yerine getiren idari birimin genel idari kolluktan tamamen ayrı olması da bu içerik denetimini özel idari kolluğun alanına dahil eder.

Sinema filmlerinin içeriğinin denetlenmesi genel adıyla *sansür* mevzuattaki adıyla *sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması*dır. Bir düşüncenin herhangi bir araçla açıklanmadan önce, yetkili kamu makamlarınca içeriği yönünden denetlenmesi olarak ifade edilen sansür; idarenin belirli bir ifade hareketinin açıklanmasına olan müdahalesidir. Bu tanımdan hareketle sansür idareye, düşüncüyü açıklama hareketinin yasaklanmasından içeriğinin kendisinin uygun gördüğü hale getirilerek yayınlanmasına kadar geniş yelpazede bir tasarruf imkânı sunan ön denetimdir. Bu yönüyle sansür uygulandığı alana ilişkin hak ve özgürlüklere getirilecek en ağır sınırlamalardan biridir.²⁶ Devlet -kolluk faaliyeti özelinde-sinemayla güzel sanatların bir kolu olduğu için değil bir ifade aracı olduğu için ilgilenmektedir. Bu anlamda sinema, ifadenin birden fazla duyuya hitap ederek hızla yayılmasını sağlayan bir ifade aracıdır.²⁷

²⁵ İl Han Özay, *Günüşığında Yönetim* (Alfa Yayınevi 2002) 502.

²⁶ Sait Güran, 'Fikir ve Düşünce Açıklama Aracı Olarak Sansür', *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojyumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 11.

²⁷ Bilgen (n 23) 19.

Kişi hak ve özgürlükleri söz konusu olduğunda serbestlik kural, sınırlama istisnadır.²⁸ Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti söz konusu olduğunda da kural aynıdır. Ancak bir önceki başlıkta da değinildiği üzere bu hürriyetin de istisnaları söz konusudur. Bu noktada düşünceyi açıklama ve yayma araçlarından birçoğu önceden izne bağlanmamışken sinema filmlerini diğerlerinden ayıran hususun ne olduğu sorusu akla gelmektedir. Zira izleyen başlıkta görüleceği üzere sinema filmleri ortaya çıktığı zamanlardan itibaren diğer araçlara kıyasla çok sıkı denetimlerden geçmiş ve günümüzde de geçmektedir.

Sinemannın diğer alanlardan farkı genellikle filmlerin anlatım ve etkileme gücünün diğer ifade araçlarına oranla çok daha yüksek olmasına bağlanmaktadır.²⁹ Sinema filmini seyreden kişi, ses, müzik, renk, hareket gibi unsurların bütünleştirici etkisiyle olayların akışından kuvvetli bir şekilde etkilenmekte ve işlenen olay izleyiciyi doğrudan etkisi altına almaktadır. Yapılan araştırmalar bu etkilerin hem duygusal hem de fiziksel değişimlere sebep olduğunu ve bilinçaltı etkiler ile birtakım içgüdü ve dürtüleri de canlandırıp harekete geçirdiğini göstermektedir. Bireylerde bulunan taklit etme özelliği de izleyicinin gördüğü olayları kendi hayatında da uygulama eğilimini artırmaktadır.³⁰

Sinema filmlerinin bu kuvvetli etki gücünden hareketle bireylerin ruh sağlığı üzerinde olumlu/olumsuz tesirler yapacağı kabul edilmektedir. Toplumun maddi bir düzen yanında manevi bir düzen ve disipline de ihtiyacı olduğunu savunan ruh sağlığı uzmanı Gökay, sinema filmleri üzerindeki bu denetimin zaruri olduğunu söylemektedir.³¹ Ancak yine bir ruh sağlığı uzmanı olan İlal, sinema filmlerinin bireylerin ruh sağlığına ve suçluluğa etkisi konusunda yapılan araştırmaların sonuçlarının tutarlı olmadığını ver her iki yönde de kanıtların bulunduğunu belirtmektedir.³² Bu tartışmaların çalışma konusu ve hatta hukuk alanı dışında olduğu malumdur. Burada bunlara kısaca değinilmesinin nedeni esasında sansürün güzel sanatlar, psikiyatri, sosyoloji, kriminoloji gibi birden çok disiplini ilgilendiren bir alan olmasına dikkat çekmektir. Zira bahsi geçen alanlar kolluk faaliyeti bakımından özel kamu düzeni alanları teşkil ederler. Sinema filmlerinin bu özel kamu düzenini ne ölçüde ihlal ettiği de genel

²⁸ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş C. II* (Legal Yayınevi, 2012) 687.

²⁹ Güran (n 26) 13.

³⁰ C. Kohler, *Le Cinema et les enfants*, (Rev. De Crim et de Pol. Tech., 1949, no. 1, s. 51-52'den aktaran, Köksal Bayraktar, 'Film ve Suç' *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 30.

³¹ Fahrettin Kerim Gökay'ın Kollojyum'un tartışmalar kısmındaki beyanları, *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 65.

³² Günsel Koptagel İlal'ın Kollojyum'un tartışmalar kısmındaki beyanları, *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 83-85.

kolluk personeli tarafından değil ilgili alanın uzmanları olan ve bu faaliyet bakımından özel kolluk personeli olarak nitelendirilebilecek kimseler tarafından yapılmalı, gerekiyorsa sonraki tedbirler genel kolluk personeline bırakılmalıdır. İzleyen başlıkta da görüleceği üzere sinema filmlerinin içerik bakımından denetlenmesi yapılırken farklı alanlardan uzmanlara başvurulmaktadır.

Kamu özgürlüklerine dokunan her alanda olduğu gibi bu alanda da çözümü zor olan sorun sinema filmlerinin ilgililerinin hak ve özgürlükleri ile toplumsal yaşamın zorunlulukları arasında gerekli dengeyi kurup sürdürebilmektir.³³ Sinema alanında da kolluk faaliyeti yerine getirilirken yapılacak olan sınırlamalarda Anayasanın 13. maddesi ve düşünce ve kanaat hürriyeti ile ilgili Anayasa maddesindeki sınırlandırma sebeplerinin yanında³⁴ sinemanın kendine özgü hususları da dikkate alınarak bir sınırlandırma yapılmalıdır. Zira yukarıda da değinildiği gibi bu alanda birden fazla temel hak ve özgürlük aynı anda kendini gösterebilir. Böylesi bir durumda çatışan veya yarışan haklar arasında bir denge sağlamak ve bu denge sağlanırken de sinemanın kendine özgü yanlarını başka bir ifadeyle sanatsal yönünün gereklerini dikkate almak gerekir. Örneğin AİHM, önüne gelen Otto-Preminger Enstitüsü-Avusturya davasında dini hislerin korunması hakkında sanatsal ifade özgürlüğünü birlikte ele almıştır.³⁵ Dava, Tanrı'nın yaşlı ve bunak, Meryem'in şehvet düşkününü bir kadın ve İsa'nın düşük zekalı bir ana kuzusu olarak gösterildiği "Cennetteki Konsey" filminin gösteriminin engellenmesi ve filme el konulmasına ilişkindir. Bölge mahkemesi filmin sanatsal ifade özgürlüğü kapsamı içinde kabul edilemeyeceğini ve inananların dini duygularını rencide edeceği gerekçesiyle filmin gösteriminin durdurulmasına ve toplatılmasına karar vermiştir.³⁶ Filmin içeriği ile ilgili kamuoyuna bilgi verilmiş olmasını ve filme yaş sınırı getirilmiş olmasını yeterli bulmayan AİHM, bölgedeki dini barışı sağlamak ve bazı insanların dini inançlarına karşı mazur görülemez ve mütecaviz biçimde yapılan saldırıların nesnesi oldukları kanısına kapılmalarını engellemek amacıyla hareket eden bölgesel mahkemeyi haklı bulmuş ve ihlal

³³ Duran, *İdare* (n 22) 48.

³⁴ Sınırlandırma rejimi hakkında detaylı bilgi için bkz: Ulaş Karan, *Siyahbant Sanatta İfade Özgürlüğü, Sansür ve Hukuk* (Mas Matbaacılık 2013) 25 vd.; Karan İfade (n 18) 376; Tolga Poyraz, 'Sanatta Sansürün İfade Özgürlüğündeki Yeri' http://umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_784ad2fc63e5449594fb4c010953c1d6.pdf, 5 vd., E. T. 5.6.2024.

³⁵ Otto-Preminger Enstitüsü Avusturya Davası, B. N. 13470/87, 20.09.1994. [https://hudoc.echr.coe.int/#/%22fulltext%22:\[%22otto-preminger%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22i-temid%22:\[%22001-122484%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#/%22fulltext%22:[%22otto-preminger%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22i-temid%22:[%22001-122484%22]), E. T. 3.6.2024.

³⁶ Enes Kethüda, 'İHAM Kararları Işığında İfade Özgürlüğü ile Dini Hislerin Korunması Hakkının Çatışması Sorunu' (2019) 8(15) *Anayasa Hukuku Dergisi* 131,146-147.

kararı vermemiştir. Mahkeme, sanatsal özgürlüğün, başkalarının dini özgürlük hakları ve Devletin düzen ve hoşgörü temeli üzerine kurulmuş bir toplumu koruma göreviyle sınırlı olduğu yolunda görüş bildirmiştir.³⁷ Her ne kadar karar çeşitli yönlerden eleştirilere konu olsa da³⁸ sinema filmlerinin denetiminde çatışan hak ve özgürlükler arasında denge arayışını göstermesi bakımından bu karar önemlidir.

Sinema filmlerinin yayınlanmadan önce bir ön denetimden geçmesi kolluk usullerinden izin usulüne dahil edilebilir. Zira izleyen başlıkta da görüleceği üzere ilgili mevzuatta değerlendirmesi ve sınıflandırması -yani denetimi- yapılmayan sinema filmlerinin ticari dolaşıma giremeyeceği düzenlenmektedir.³⁹ Dolayısıyla yapılan bu denetim hakkın özüne dokunma tehlikesini de içinde barındıracak kadar ağır sonuçlara neden olabilir. Anayasa mahkemesi 1961 Anayasası döneminde konuya ilişkin verdiği kararda bu hususa değinerek o dönemdeki sınırlandırmayı hakkın özüne aykırı bulmamıştır.

“Sinema filmlerinin kontrolüne ilişkin hüküm, film yapma ve gösterme serbestliğini esasından kayıtlayıcı nitelikte olmayıp, genel ahlâkın ve millî güvenliğin korunması ve kamu düzeninin sağlanması için alınmış zarurî bir tedbirden ibaret bulunması bakımından, bilim ve sanatı öğrenme ve öğretme, açıklama ve yayma hürriyetinin özünü zedeleyen bir mahiyet taşıma(ma)kta ve Anayasa'nın sözüne ve Özüne aykırı bulunma(ma)ktadır.”⁴⁰

Sonuç olarak, sinema filmlerinin içerik denetiminin özel idari kolluk olma niteliği, bu faaliyetin hukuka uygun bir şekilde yerine getirilmesi bakımından önemlidir. Zira yapılan denetimlerin mahiyeti genel kolluğu aşacak ölçüde teknik bilgi ve uzmanlık bilgisi gerektirmektedir. Uygulamada bu faaliyetin hangi usul ve esaslara göre yapıldığı izleyen başlıkta değerlendirilecek ve bu aşamadan itibaren Türk hukukundaki denetim sistemine yer verileceği için -mevzuatla uyumlu olması adına- artık *sansür* kavramı yerine *sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması* kavramı tercih edilecektir.

³⁷ Otto-Preminger Enstitüsü Avusturya Davası, p. 13.

³⁸ Kararın detaylı eleştirisi için bknz: Polat Akgün (n 8) 335 vd.; Kethüda (n 36) 147.

³⁹ Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5224, Kabul Tarihi: 14.07.2004, RG 21.07.2004/25529, md. 7.

⁴⁰ İlgili kararda parantez içi ifadeler tarafımızca eklenmiştir. Zira karar metninde ...*taşımakta*, ...*bulunmaktadır* şeklindeki ifadelerin Mahkemenin nihai kararıyla uymaması nedeniyle sehven yazıldığı düşünülmektedir. Nitekim son tahlilde ilgili Kanun hükmü Anayasa uygun bulunarak iptal edilmemiştir. AYM, E.1963/204, K.1963/179, 08/07/1963.

III. SİNEMA FİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SINIFLANDIRILMASI

Görsel sanatlar alanında sakıncalı içeriklerin engellenmesine yönelik ilk hukuki belge, Fransa'da kamu otoritelerinin sinema filmlerinin gösterimine müdahale edebilecekleri yönünde 1909 yılında yayınlanan bir genelgedir.⁴¹ Bir idam cezasının infazını gösteren haber filminin gösteriminin ardından Fransa İçişleri Bakanlığı bütün valilere göndermiş olduğu bir genelge ile ilgili filin oynatılmasının yasaklanmasını istemiştir. Söz konusu genelgede 5.4.1884 tarihli Kanunun vali ve belediye başkanlarına film yasaklama yetkisi verdiğiinden bahisle ilgililerden bu yetkilerini kullanmaları istenmiştir. Bu olaydan itibaren Fransa'da her çeşit film gösterimi taşrada valilerin Paris'te polis müdürünün takdirine bırakılmış ve bu makamlardan onay almamış filmler gösterime girememiştir.⁴² Sinemanın sirk ve panayır yerlerinde gösterilen *merak veya tecessüs oyunları* niteliğinde sayıldığı bu dönemdeki belediye başkanlarının kolluk yetkisi açık bir kanun hükmünden değil genel idari kolluk gücünden kaynaklanmaktadır.⁴³

Fransa'da idam cezasının infazı konusu ile başlayan sınırlandırmalar, ABD'de "Büyük Otomobil Soygunu" filmine konu olan gerçek bir hırsızlık hikayesi, İtalya'da ise izleyenlerin kalplerinde ve zihinlerinde zararlı etki oluşturan filmler ile devam etmiştir.⁴⁴

Türkiye'de önceleri mahalli idare kolluğu marifetiyle yapılan denetim⁴⁵ 1932 yılında çıkarılan ve 1939 Nizamnamesi ile çok katı bir hale gelen sistem ile merkezileşmiş ve çeşitli kurullar tarafından yapılmaya başlanmıştır. 1986 yılında 3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu ile yumuşak bir denetim sistemine geçilmiş, 2004 yılında ise AB uyum sürecinin etkisiyle 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun ile alanda oldukça demokratik olarak nitelendirilen bir değişim yaşanmıştır.⁴⁶

⁴¹ Tikveş (n 2) 9.

⁴² ibid 9.

⁴³ Lütfi Duran, 'Fransa'da Film Sansürü Üzerine Not', *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojyumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 41.

⁴⁴ Onaran (n 1) 58.

⁴⁵ İthal edilen filmler hangi şehirde gösterime girecekse orada iki polis memuru tarafından kontrol edilir ve hakkında bir rapor düzenlenirdi. Savcılar da filmi seyretme ve gerekli gördükleri takdirde yasaklama yetkisine sahipti. Onaran (n 1) 60.

⁴⁶ Senaryoların denetim dışı bırakılması, değerlendirilme kurullarına doktora dereceli üyelerin ve meslek temsilcilerinin dahil edilmesi, kurulların sivilleşmesi, değerlendirme kriterlerinin yumuşaması vb. gelişmeler demokratikleşmeye gerekçe olarak gösterilmiştir. Cem Baykal, '5224 Sayılı Sinema Kanunu'nda Yapılan Son Değişiklikler ve Yeni Denetim Sistemi' (2020) (51) İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi 101, 102.

Halihazırda sinema filmlerinin içeriğine ilişkin özel kolluk faaliyetinin mevzuattaki kavramsal görünümü *sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması* şeklindedir. Her ne kadar ilk bakışta kavramın lafzından bir kolluk faaliyetine gönderme yaptığı anlaşılamiyorsa da izleyen satırlarda görüleceği üzere ilgili mevzuat detaylı olarak incelendiğinde bu kavramın bir denetleme mekanizmasını ve dolayısıyla özel idari kolluk faaliyetini imlediği görülecektir.

5224 sayılı Kanun sinema filmlerinin değerlendirilmesini usule ve esasa ilişkin olanlar şeklinde ayırmamış olsa da çalışmada bu konuda bir ayırım yapmaya çalışılacak ve usule ilişkin hükümlerin de aslında esasa ne ölçüde etki ettiği, dolayısıyla hak ve özgürlükleri ihlal etme potansiyeli irdelenecektir.

A. Değerlendirme ve Sınıflandırmanın Usulü

Sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması temel olarak 5224 sayılı Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanunda düzenlenmiştir. Kanunun isminden de anlaşılacağı üzere, idarenin bu alandaki hem özendirme ve destekleme faaliyeti hem de kolluk faaliyeti aynı düzenlemede ele alınmıştır. Kolluk faaliyetine ilişkin usul ve esaslar ayrıca Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikle de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Değerlendirme ve sınıflandırmanın alandaki hak ve özgürlüklere doğrudan bir müdahale olduğu dikkate alındığında buna ilişkin usul ve esasların kanunla düzenlenmiş olması oldukça önemlidir. Bir işlemin yalnız konu unsuru -denetlenme ve izin- kanunla düzenlenmiş, yetki, şekil, usul, sebep ve maksat unsurları düzenlenmemişse bu düzenlenme biçiminin kanunla düzenleme kavramına uygunluğundan söz edilemeyeceğine⁴⁷ göre, Kanunun bahsi geçen bütün bu unsurları da içermesi gerekir.

5224 sayılı Kanun, sinema filmini; *sinema sanatına özgü dil ve yöntemler ile meydana getirilen belgesel, kurgu, animasyon ve benzeri türlerde; konulu veya konusuz, uzun veya kısa metrajlı, tespit edildiği materyale bakılmaksızın elektronik, mekanik veya benzeri araçlarla gösterilebilen, sesli veya sessiz, birbiriyle ilişkili hareketli görüntüler dizisinden ibaret filmler* olarak tanımlamıştır.⁴⁸ İlgili Kanun, tanımı yapılan işbu sinema filmlerinin gösterime girebilmesi için öncelikle değerlendirme ve sınıflandırmasının yapılmasını gerekli kılmaktadır.

⁴⁷ Bilgen (n 23) 22.

⁴⁸ 5224 sayılı Kanun, md. 3/b.

5224 sayılı Kanun, değerlendirme ve sınıflandırmayı; *ülke içinde üretilen veya ithal edilen sinema filmlerinin ticari dolaşıma veya gösterime sunulmadan önce, gösterim ve iletim biçimleri dikkate alınarak kamu düzeni, genel ahlak ile küçüklerin ve gençlerin ruh sağlığının korunması, insan onuruna uygunluk ve Anayasada öngörülen diğer ilkeler doğrultusunda denetlenmesi, değerlendirilmesi ve sınıflandırılması* şeklinde tanımlamıştır.⁴⁹ Bu bağlamda sinema filmleri bakımından benimsenen denetim sisteminin bir ön/önleyici denetim sistemi olduğu görülmektedir.

Ön denetim niteliğindeki bu değerlendirmenin Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunca yapılacağı düzenlenmiştir. Değerlendirme ve sınıflandırma başvurusu; sinema filminin yapımcısı, ithalatçısı ya da festival yönetimi tarafından Bakanlıkça belirlenen başvuru formu ve belgeler ile ticari dolaşıma ve gösterime sunulacak nihai kopyanın Bakanlığa iletilmesi suretiyle yapılır.⁵⁰

Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulu; Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İçişleri ve Milli Eğitim bakanlıklarından birer üye, ilgili alan meslek birliklerince önerilecek uzman kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek üç üye ile Bakanlık tarafından belirlenecek, alanında doktora derecesi bulunan bir sosyolog, bir psikolog ve bir çocuk gelişimi uzmanı olmak üzere toplam dokuz üyeden oluşur. Kurul en az altı üyenin katılımıyla toplanır ve beş üyenin aynı yöndeki oyuyla karar alır.⁵¹

Kurulun oluşumunda çeşitli uzmanlık alanlarından kişiler bulunmakla birlikte meslek birliklerinin Kurula üye seçiminin dolaylı yollardan olması ve en nihayetinde bütün üyeleri Bakanlığın seçiyor olması nedeniyle Kurulun oluşumu bakımından çoğulcu bir yapısının olmadığı söylenebilir. Yine Kurulun karar alma mekanizması incelendiğinde Kurulun altı üyenin katılımıyla toplanacağı söylenmiş fakat bu üyelerin niteliklerine ilişkin bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla Kurul gelişigüzel toplanan altı üyenin beşinin oyuyla karar alabilir. Bu durum, Kurulun özellikle sosyolog, psikolog, çocuk gelişimi uzmanı gibi mesleki ve teknik uzmanlığa sahip üyelerinin bulunmadığı hallerde de karar almasına uygun bir sistem içermektedir. Bahsi geçen asgari toplanma şartının sadece niceliksel olarak değil niteliksel olarak da belirlenmesinin konunun mahiyetine daha uygun olacağı düşünülmektedir. Örneğin

⁴⁹ 5224 sayılı Kanun, md. 3/f.

⁵⁰ Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (Sinema Yönetmelik), RG 22.10.2019/30926, md. 11.

⁵¹ 5224 sayılı Kanun md. 4.

değerlendirilecek filmin konusuna göre belirlenecek alanın uzmanlarından birinin Kurulda mutlaka hazır bulunması daha sağlıklı bir değerlendirmeye imkân verecektir.

5224 sayılı Kanun her ne kadar değerlendirme ve sınıflandırma işlemini Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunun yapacağından bahsetse de konuyla ilgili yönetmelik incelendiğinde uygulamada bu faaliyetin esasında alt kurullar marifetiyle yapıldığı görülür. Zira yönetmeliğin 8. maddesi Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunun çalışma usul ve esaslarını; *alt kurul tarafından sevk edilmesi halinde, alt kurul tarafından alınan karara başvuru sahibinin itirazı üzerine ve Kanununun 4. maddesinin 5. fıkrası çerçevesinde Bakanlığın talebi üzerine değerlendirme ve sınıflandırma yapmak şeklinde belirlemiştir.*⁵² Bu usul ve esaslardan anlaşıldığı üzere Değerlendirme ve Sınıflandırma Kuruluna ilgililerin doğrudan başvurusu söz konusu değildir. İşbu Kurul; alt kurulun talebiyle, ilgilinin itirazı üzerine veya Bakanlığın talebi üzerine harekete geçmektedir. Dolayısıyla değerlendirme ve sınıflandırma faaliyetini asıl olarak yapan birimin alt kurullar olduğu söylenebilir.

Alt kurullar, Bakanlık temsilcisi, meslek birliklerince önerilenler arasından Bakanlıkça seçilecek sektörden bir temsilci ile bir psikolog olmak üzere üç kişiden oluşur. Alt Kurul üyeleri iki yıllığına seçilir ve birlik temsilcileri ile psikolog üst üste iki dönem seçilemez. Alt kurulun başkanı Bakanlık temsilcisidir. Alt kurullar üye tam sayısı ile toplanır ve üçte iki çoğunlukla karar alır. Alt kurul toplantılarına üyeler dışında kimse katılamaz.⁵³ Görüldüğü üzere Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunda farklı alanlardan üç adet olan mesleki ve teknik uzmanlar alt kurullarda sadece psikolog olarak sayılmıştır. Ancak yönetmeliğin izleyen maddelerinde gerekli görülmesi halinde kamu kurum ve kuruluşlarından konuya ilişkin görüş istenebileceği⁵⁴ hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla psikoloğun mesleki uzmanlığının yeterli olmaması halinde farklı kurumlardan görüş istenmesi izlenmesi gereken oldukça önemli bir yoldur. Zira faaliyetin özel idari kolluk olma vasfı, personelinin de gerekli özelliklerle donanmış olmasını gerekli kılmaktadır.

Değerlendirmesi ve sınıflandırması yapılan filmin yapımcısı, yönetmeliğin açık hükmü gereği, alt kurul toplantısına katılamaz. Ancak film bir şekilde Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunun önüne gitmişse yapımcı gözlemci olarak Kurula katılabilir.⁵⁵ Dolayısıyla alt kurulun filmi Değerlendirme ve Sınıflandırma Kuruluna sevk etmesi, başvuruçunun alt kurulunun

⁵² Sinema Yönetmelik, md. 8.

⁵³ Sinema Yönetmelik, md. 5.

⁵⁴ Sinema Yönetmelik md. 6/6.

⁵⁵ 5224 sayılı Kanun, md. 4/3.

kararına itiraz etmesi veya Bakanlığın filmi Kurula sevk etmesi halinde yapımcı da gözlemci sıfatıyla Kurul toplantısına katılabilecektir. Burada değinilmesi gereken bir diğer konu da Kurula katılacak olan başvurunun niteliğidir. Kanun maddesinde doğrudan *yapımcının* gözlemci olarak katılabileceği düzenlenmişken yönetmelikte bu husus *başvuru sahibi* şeklinde daha geniş olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla yapımcı dışındaki başvuru sahipleri (ithalatçı ve festival yönetimi) da toplantıya gözlemci sıfatıyla katılabileceğini söylemek mümkündür.

Başvurucu, değerlendirme ve sınıflandırmaya ilişkin alt kurul kararının kendisine tebliğinden itibaren beş gün içinde filmin Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunca yeniden değerlendirilmesi için itirazda bulunabilir.⁵⁶

Değerlendirme ve Sınıflandırma Kurulunun kararlarının niteliğine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamasıyla birlikte mevzuatta sadece Bakanlığın insan onurunun, kamu düzeninin, genel ahlakın, çocukların ve gençlerin ruh sağlığının korunması amacıyla; şiddet, pornografi ve insan onuruyla bağdaşmayan görüntü ve etkiler içeren filmleri yeniden değerlendirilmek üzere Değerlendirme ve Sınıflandırma Kuruluna sevk edebileceği düzenlenmiştir.⁵⁷ Bakanlığın bu sevk işlemini hangi süre içinde yapacağı veya Kurulun önceki kararında ısrar etmesi halinde ne tür bir yol izleneceği ilgili mevzuattan anlaşılamamaktadır. Dolayısıyla başvurunun Kurul kararlarına karşı dava açmak istemesi halinde dava açma süresinin başlangıcı bakımından hangi tarihin esas alınacağı, Bakanlığın talebiyle bu sürenin durup durmayacağı gibi meseleler hak arama özgürlüğü bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda sürecin daha şeffaf bir şekilde yürütülebilmesi ve hak kayıplarına neden olunmaması bakımından bahsi geçen hususların titizlikle düzenlenmesinin daha yerinde bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Nitekim bu yaklaşım hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının bütün unsurları bakımından kanunla yapılması gerektiği yönündeki prensibe de daha uygun düşecektir.

Nihayet değerlendirme ve sınıflandırma sonucunda uygun bulunmayan filmler, ticari dolaşıma ve gösterime sunulamaz. Değerlendirme ve sınıflandırması yapılmamış olan sinema filmleri; festival, özel gösterim ve benzeri kültürel etkinliklerde 18+ yaş işareti ile gösterilir. Bakanlıkça değerlendirmesi ve sınıflandırması yapılmış olan filmler ise ilgili etkinliklerde almış oldukları işaret ve ibarelere uygun olarak gösterilir.⁵⁸ Önceki mevzuat döneminde değerlendirme sonucu uygun bulunmayan filmlerin gösterime girmesine izin vermeme

⁵⁶ Sinema Yönetmelik, md. 6/4.

⁵⁷ Sinema Yönetmelik, md. 13.

⁵⁸ 5224 sayılı Kanun md. 7.

yetkisine sahip olan komisyonunu yeni düzenlemelerle bu yetkisinin ticari dolaşıma ve gösterime sunulamamakla sınırlandırıldığı görülür. Danıştay'ın da önceki dönemlerde verdiği bir kararında⁵⁹ filme yaş sınırlanması getirilmesi mümkünken tamamen yasaklanmasını hukuka aykırı bulduğu dikkate alındığında, yeni düzenlemelerle birlikte filmlerin çeşitli kriterler göz önüne alınıp genel izleyici kitlesi ve yaş bakımından yapılan sınıflandırmalara göre dolaşıma sokması ölçülülük ilkesine uygun ve daha özgürlükçü bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

B. Değerlendirme ve Sınıflandırmanın Esası

Sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması usulünden yukarıda bahsedildi. Bu değerlendirme ve sınıflandırmanın hangi esaslara göre yapılacağı ise yine bahsi geçen Kanun ve yönetmeliklerde kendini göstermektedir. Değerlendirme ve sınıflandırma kavramı tanımlanırken bu faaliyetin *kamu düzeni, genel ahlâk ile küçüklerin ve gençlerin ruh sağlığının korunması, insan onuruna uygunluk ve Anayasada öngörülen diğer ilkeler* doğrultusunda yapılması gereği düzenlenmiştir.⁶⁰ Sinema filmleri ve fragmanlarının⁶¹ sınıflandırılması ayrıca *cinsellik, çıplaklık, şiddet, korku ile uyuşturucu madde, kaba ve argo dil gibi olumsuz örnek oluşturabilecek davranışların* ağırlığı göz önünde bulundurularak yapılacaktır.⁶²

Değerlendirme ve sınıflandırma sonucunda ilgili filme yönetmeliğin ekinde yer alan işaret ve ibareler eklenir. Bu işaret ve ibareler film öncesinde, her türlü tanıtım ve gösterim alanında ve taşıyıcı materyal üzerinde rahatça görülebilecek ve okunabilecek şekilde kullanılmak zorundadır. Sinema filmi öncesinde veya arasında gösterilen fragmanların, gösterimi yapılan sinema filmi için belirlenmiş işaret ve ibarelere uygun olması zorunludur.⁶³

İlgili yönetmeliğin eki incelendiğinde toplamda on iki adet işaretçi (sembol) ve ibareye yer verildiği görülür. Bunlardan dokuzu yaş sınırı ile ilgiliyken kalan üç tanesi konuya ilişkindir. Buna göre değerlendirilen film yaş bakımından; *genel izleyici kitlesi, 6 yaş ve üzeri, 6 yaş altı aile eşliğinde, 10 yaş ve üzeri, 10 yaş ve altı aile eşliğinde, 13 yaş ve üzeri, 13 yaş ve altı aile eşliğinde, 16 yaş ve üzeri, 18 yaş ve üzeri* şeklinde sınıflandırılabilir. Konu bakımından ise *şiddet veya korku unsurları içerir, cinsellik veya çıplaklık unsurları içerir, olumsuz örnek oluşturabilecek unsurlar içerir* şeklinde sınıflandırılabilir.⁶⁴

⁵⁹ Danıştay 10. D., E 1994/2897, K 1995/6650, 21.12.1995.

⁶⁰ 5224 sayılı Kanun md. 3/f.

⁶¹ Fragmanların denetlenmesi mevzuata 2019 yılındaki değişiklikle eklenmiştir. Baykal (n 46) 107.

⁶² Sinema Yönetmelik, md. 10/1.

⁶³ Sinema Yönetmelik, md. 12.

⁶⁴ Sinema Yönetmelik eki.

Mevzuatta, değerlendirmenin esasına ilişkin diğer ölçütler, usul kısmında da değinilen, Bakanlığa, filmi yeniden değerlendirilmek üzere Kurula gönderme yetkisi veren maddede geçmektedir. Buna göre Bakanlık, *insan onurunun, kamu düzeninin, genel ahlakın, çocukların ve gençlerin ruh sağlığının korunması* amacıyla; *şiddet, pornografi ve insan onuruyla bağdaşmayan görüntü ve etkiler* içeren filmleri yeniden değerlendirilmek üzere Kurula sevk edebilir.⁶⁵ Madde lafzında geçen *yeniden değerlendirilmek üzere* ibaresinden anlaşıldığı üzere, işbu halde, Bakanlığın Kurulun yaptığı ilk değerlendirmeyi uygun bulmaması üzerine yeni bir değerlendirme talebinde bulunması söz konusudur. Bu talep bütün filmler bakımından değil, şiddet, pornografi ve insan onuruyla bağdaşmayan görüntü ve etkiler içeren filmler bakımından söz konusu olabilecektir. Bakanlığın bu yeniden değerlendirme talebiyle sevk sonucuna götüren sürecin nasıl ilerleyeceğine dair mevzuatta herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bakanlık bu sevki kendi içinde bir değerlendirme süzgecinden geçirerek mi yapacak, eğer öyleyse bu değerlendirmeyi hangi idari birim veya personel hangi usulle yapacak soruları cevapsız kalmaktadır. Zira ilgili filmin şiddet, pornografi ve insan onuruyla bağdaşmayan görüntü ve etkiler içerdiğinin tespiti için dahi bir değerlendirme gerekecektir. Bu tespitten sonra Kurulun değerlendirme ve sınıflandırılmasının uygun olmadığı kararı için de yine bir değerlendirme sürecine ihtiyaç vardır. Bu bakımdan işbu süreçlerin usul ve esaslarına ilişkin bir açıklık söz konusu değildir. Yine yukarıda bahsedildiği üzere Kurulun bu yeniden değerlendirme talebi üzerinde ne tür kararlar verebileceği de ilgili mevzuattan anlaşılammaktadır. Dolayısıyla sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması hakkında nihai kararı kimin vereceği konusu muallakta kalmaktadır. Son kertede idari yargıda davalının belirlenmesi bakımından bu belirsizlik bir hak kaybına neden olmayacak olsa da temel hak ve özgürlüklerin kanunla sınırlandırılması, hukuki güvenlik ve belirlilik, öngörülebilirlik, iyi yönetim gibi ilkeler dikkate alındığında süreçlerin şeffaf olması önem arz etmektedir.

Sinema filmlerinin içerik denetimi yapılırken dikkate alınması gereken ölçütlerin (kamu düzeni, genel ahlak ile küçüklerin ve gençlerin ruh sağlığının korunması, insan onuruna uygunluk ve Anayasada öngörülen diğer ilkeler, cinsellik, çıplaklık, şiddet, korku ile uyuşturucu madde, kaba ve argo dil gibi olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar) tek tek incelenmesi⁶⁶ çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Ancak yine de bu kriterlerin genel bir değerlendirilmesinin

⁶⁵ 5224 sayılı Kanun md. 4/5.

⁶⁶ İlgili kriterlerle ilgili detaylı açıklamalar için bkz: Özge Okay Tekinsoy, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı* (On İki Levha, 2011) 107 vd.; Büşra Akdoğan, 'Kültürün Kamu Hukuku Boyutu: İdarenin Kültür Alanındaki Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi' (Doktora Tezi, Trabzon Üniversitesi 2024), s. 183 vd.

yapılması ve bu sınırlandırmalar yapılırken hak ve özgürlüklerin sınırlandırma rejimine uyulmasının gereğine dikkat çekmek gerekir.

Denetlemede dikkate alınacak ölçütler kamu düzeni, genel ahlak gibi sınırları geniş, değişken ve tespiti zor olan kavramlardan oluşmaktadır. Bunların doğaları gereği hareketli kavramlar olmaları ve kesin bir tanımlarının olmayışı idareye bunları yorumlarken geniş bir değerlendirme marjı bırakmaktadır. İdarenin bu değerlendirmeyi kamu yararına ve hizmetin gereklerine uygun bir şekilde yapabilmesi müdahalenin meşruiyeti bakımından son derece önemlidir. Kurulun verdiği kararlar yayımlanmadığı için idarenin bu alandaki değerlendirmelerini analiz edecek yeterli veri bulunmamaktadır. Yine bu konuda yargıya intikal eden durumların azlığı ve bunların da büyük bir kısmının yayınlanmaması yargı kararları bakımından da ayrıntılı bir değerlendirme imkânı sunmamaktadır. Ancak ulaşılabilen sınırlı sayıdaki karar üzerinden bazı değerlendirmelerde bulunulabilir.

3257 sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununun yürürlükte olduğu dönemde *Dişi Zorro* isimli erotik macera türündeki filmin dağıtım ve gösteriminin uygun görülmediğine ilişkin işlemin iptali istemiyle açılan davada, İdare Mahkemesi, dava konusu filme ait video kasetinin mahkeme heyetince izlenmesi sonucunda filmde yer alan görüntülerin konu ve görsel açıdan milli kültür, genel ahlak, örf ve adetlere uygun olmayan unsurlar içeren bir yapım olduğu kanaatine varıldığından, filmin gösterim ve dağıtımına izin verilmemesine ilişkin işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar vermiştir. Danıştay ise temyiz incelemesinde, anılan hususların niteliği dikkate alındığında, filmin bahsi geçen hususlara uygun olup olmadığının belirlenmesinin yapılarak uyumsuzluğun çözümlenebilmesini, genel bilgilerle hakimlik mesleğinin gerektirdiği bilginin yansıra konunun uzmanlarından alınacak özel ve teknik bilgiden de yararlanmayı gerektirdiğinden hareketle bilirkişi incelemesi yaptırılmadan eksik incelemeye dayalı olarak verilen kararı hukuka uygun bulmayarak bozmuştur.⁶⁷

Davacının işletmekte olduğu sinemanın, müstehcen sahneler içeren film gösterildiği, bu filmin 18 yaşından küçükler tarafından da seyredildiği ileri sürülerek on beş gün süreyle kapatılmasına ilişkin valilik işleminin iptali istemiyle açılan davada Danıştay, dava konusu kapatma işlemine esas alınan filmin 3257 sayılı Yasaya göre denetimden geçmiş bir film olup olmadığı hususunun mahkemece araştırılmadığı, ayrıca idarece tutulan film tetkik tutanağında

⁶⁷ Danıştay 10. Daire, E 2003/3748, K 2006/7181, 15.12.2006; Yahya Şahin, 'Danıştay Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Sınırlamaları', <https://www.anayasa.gov.tr/media/3620/sahindanistayifadeozgurlugu.pdf>, s. 8-9, E. T. 4.6.2024.

birden çok sahnede başrol oyuncusu kadının çıplak ve cinsel yönden tahrik edici rolde olduğu belirlenmişken mahkemece yalnızca bir sahne üzerinde durularak karar verildiği, bunun yanında filmin on sekiz yaşından küçüklere gösterilmiş olması yolundaki tespitin de mahkemece nazara alınmadığı gerekçesiyle eksik incelemeye dayalı mahkeme kararında hukuki isabet bulmamıştır.⁶⁸

Sinema eser işletme belgesi almış ancak 16 yaş sınırlamasıyla gösterime giren *Hemşo* adlı filmdeyse yaş kısıtlaması işleminin iptali istemiyle açılan dava sonucunda Ankara 4. İdare Mahkemesince, filmde kan davasının yanında yurt dışından gelen ve fuhuş yapan iki kadının hikayesinin mizahi olarak anlatıldığı ve filmde müstehcenlik bulunmadığının anlaşıldığı dolayısıyla çocukların ruhsal ve bedensel sağlıklarını olumsuz etkileyecek hiçbir unsurun bulunmadığı kanaatine varılmış ve işlem iptal edilmiştir. Temyiz edilen bu karar hukuka uygun bulunarak Danıştay tarafından onanmıştır.⁶⁹

Dersim’de 1938 yılında yaşanan olayların anlatıldığı *Dersim 38* belgeseline gösterim için gerekli belgenin Bakanlık tarafından verilmemesi işleminin iptaline karşı açılan davada Ankara 7. İdare Mahkemesi, filmin daha önce topluma açık alanlarda gösterildiği, çeşitli internet sitelerinde bir kısmının yayınlandığı ve kamu düzenini olumsuz etkilediğine dair bir kanıt bulunmadığı gerekçesiyle işlemi iptal etmiştir.⁷⁰

Danıştayın 5224 sayılı Kanun zamanında ve yakın tarihli verdiği bir diğer kararı ise bir belgesel filminin ticari dolaşıma sokulmasının uygun bulunmadığı yolunda verilen Kurul kararının iptali istemiyle açılan bir davaya ilişkindir. Ancak ilgili karar metninde dava süreçleri ve gerekçelere yer verilmeksizin bozmayı gerektiren bir neden bulunmadığından istemin reddine karar verilmiştir. Burada içeriğe ilişkin sadece davacının, bilirkişi raporunun yeterince bilimsel olmadığı, bilirkişilerin görüşüne göre belgesel yapılamayacağı, filmin 3 yıl süren bir

⁶⁸ Danıştay 10. Daire, E 1991/2508, K 1993/1262, 31.03.1993.

⁶⁹ Danıştay, E 2001/4503, K 2002/1227, 25.4.2002; Şahin, s. 9.

⁷⁰ “Cumhuriyet Tarihinin bir dönemine ilişkin olayları -belli bir perspektiften olsa dahi- ele alan ve bu olayları bilim adamlarının açıklamaları doğrultusunda yerel halk unsurlarının anıları ile birlikte değerlendirmeye çalışan dava konusu belgesel filmin daha önce topluma açık alanlarda gösterildiği, internette çeşitli video paylaşım sitelerinde halen yayınlandığı, buna karşın toplum içerisinde kayda değer bir farkındalık yaratmadığı, diğer bir deyişle kamu düzenini olumsuz etkilediğine dair herhangi bir veriye hâlihazırda ulaşılamadığı gibi, filmin genelde toplum ve kamu yönetimi, özelde akademik ve entelektüel dünyanın karşıt adlandırmaları ve tezleri geliştirmesi için, canlandırıcı bir temel oluşturabileceği hususu da dikkate alındığında anılan belgesel filmin ticari dolaşıma ve gösterime sunulmasının uygun bulunmaması yolundaki dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmamaktadır.” Karan, Siyahbant (n 34) 59-60.

çalışma sonucu çekildiği, tarihsel olayların değerlendirilmesinin yargının konusu olmadığı, bu nedenle Mahkeme kararının bozulması gerektiği yönündeki savunmasına yer verilmiştir.⁷¹

Son olarak, konuyla ilgili bir bireysel başvuru kararına değinilecektir. Başvuru, sinema filmine ticari dolaşım izni verilmemesi nedeniyle ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılmıştır. Anayasa Mahkemesi konunun bilim ve sanat hürriyeti ile de bağlantısını kurarak sanatsal ifade özgürlüğü bağlamında incelemiştir. İlk incelemede idare mahkemesi bilirkişiye başvurmuş, bilirkişi oyçokluğu ile başvuruya konu olan filmin, bölücü terör örgütünün ve ayrılıkçı mücadele biçiminin propagandası yaptığı, etnik ırkçı ve ayrımcı unsurlara yer verildiği, Devletin hukuka aykırı tutum ve davranışlar içerisinde gösterildiği dolayısıyla filmin sinema sanatına özgü dil ve yöntemler ile meydana getirilmediği, kamu düzeni ve Anayasadaki diğer ilkelere uymadığı gerekçeleriyle ticari dolaşıma sokulmasının uygun olmadığı sonucuna ulaşmış ve idare mahkemesi davayı reddetmiş Danıştay da aynı gerekçelerle bu kararı onamıştır.⁷²

Anayasa Mahkemesi, sanat özgürlüğünün, ifade özgürlüğünün özel bir türü olduğunu ve Devletin, sanat eserini yaratan kişilerin ifade özgürlüğüne gereksiz müdahalelerde bulunmama yükümlülüğü konusunda daha hassas davranması gerektiği yönündeki içtihadını tekrarlamıştır.⁷³ Sinematografik eserlerin sinema çalışanları ve izleyicisi olmak üzere iki ögesi olduğunu vurgulayan Mahkeme, bir tarafta bu eserler aracılığıyla düşünceyi yayma, diğer tarafta ise düşünceden yararlanma özgürlüğünün yer aldığına değinerek, Devletin görevinin bu özgürlükler ile kamu düzeni ve anayasal ilkeleri dengede tutmak, başka bir anlatımla sinematografik özgürlükleri düzenleyip korumak olduğunu belirtmiştir.⁷⁴ Mahkeme, sinema filminin çekildiği ortam, mekan gibi öğelerin de dikkate alınarak bir bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiğini ve filmin toplumsal sorunlara dikkat çekmek ile şiddeti teşvik etmek arasında nerede yer aldığı somut olarak belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Zira toplumsal sorunlara dikkat çeken eserlerle ilgili olarak kamu otoritelerinin takdir yetkisinin çok sınırlıyken, savaş ve terör propagandası, şiddete teşvik gibi bu özgürlüklerin sınırını belirleyen alanlarda kamu otoritelerinin yetkileri daha geniştir.⁷⁵

⁷¹ Danıştay 10. Daire, E. 2017/4256, K. 2022/2625.

⁷² Mehmet Ali Gündoğdu ve Mustafa Demirsoy Başvurusu, p. 13.

⁷³ Mehmet Ali Gündoğdu ve Mustafa Demirsoy Başvurusu, p. 39.

⁷⁴ Mehmet Ali Gündoğdu ve Mustafa Demirsoy Başvurusu, p. 48.

⁷⁵ Mehmet Ali Gündoğdu ve Mustafa Demirsoy Başvurusu, p. 53.

Mahkeme ayrıca ilk derece mahkemesinin bilirkişi kararındaki karşı oyu ve oradaki bakış açılarını dikkate almadığı, müdahalenin arzulan hedefe uygun olup olmadığının değerlendirilmediği, yaş sınırlaması getirilme ihtimali varken gösterim izninin verilmemesinin ölçülülük bakımından değerlendirilmediği, eser bütün olarak değerlendirildiğinde terör örgütünü öven bir anlayışın yer almadığı, Devletin sanatsal ifade özgürlüğüne müdahalesinin çok sınırlı olması gerektiğinin kuşkusuz olduğu gerekçeleriyle başvuruçunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.⁷⁶

Yukarıda alıntılanan sınırlı sayıdaki mahkeme kararından hareketle bazı çıkarımlarda bulunulabilir. Her şeyden önce Danıştay, filmlerin içeriğinin sınırlandırma sebepleri bakımından tahlilini alanın uzmanlarına yaptırılması gereğine dikkat çekmektedir. Bu durum, değerlendirme ve sınıflandırmanın özel idari kolluk faaliyeti olmasının yargı kararlarındaki yansımaları olarak ortaya çıkar. Nitekim Danıştay, filmin küçükler bakımından zararlı olup olmadığı, genel ahlaka uygun olup olmadığı gibi konulardaki değerlendirmeyi hukuk bilgisini aştığını ve özel uzmanlık gerektirdiğini söyleyerek eksik inceleme olduğuna karar vermiştir. Aynı şekilde yaş kısıtlaması getirilen kararın bu kısıtlama özelinde bilirkişiye danışılmadan verilmesini de eksik inceleme olarak kabul etmiştir. Ezcümle, içerik denetimi yapılırken alanın uzmanlarına başvurulması Danıştay kararları bağlamında bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu zorunluluktan idarenin çıkarabileceği ders de kanaatimizce değerlendirme ve sınıflandırmayı yapan alt kurullardaki uzmanların konu ve sayı bakımından çeşitlendirilmesi olacaktır.

Danıştay'ın filmlerin gösterime girmesiyle ilgili değerlendirme yaparken bilimsel değerlendirmenin yanında somut durum incelemesi yaptığı da söylenilebilir. Filmin açık alanda gösterilmesinin kamuoyunda herhangi bir rahatsızlığa mahal vermemiş olmasını sinema salonlarında gösterilmesi bakımından yeterli bulmuştur. Zira yukarıda da değinildiği gibi, bahsi geçen unsurların (genel ahlak vb.) kolluk faaliyetine konu olması ancak maddi düzeni bozması halinde söz konusu olacaktır.

Anayasa Mahkemesinin sanatsal ifade özgürlüğüne yaklaşımının özgürlükçü bir yaklaşım olduğu söylenilebilir. Kararda söz konusu sanatsal ifade özgürlüğü olduğunda idarenin takdir alanının çok sınırlı olduğu, sanatsal niteliğin belirlenmesinin idarenin görev ve yetkisinde olmadığı, somut olayın son derece titizlikle ve bütüncül olarak değerlendirilerek gerekçelendirmenin somut deliller ile yapılması gereği ve getirilen sınırlandırmaların ölçülü

⁷⁶ Mehmet Ali Gündoğdu ve Mustafa Demirsoy Başvurusu, p. 55-59.

olması hususu, daha hafif bir sınırlandırmaya başvurmak mümkünken daha ağırını seçmenin sınırlandırma rejimine uygun olmadığı şeklindeki tespitleri bu görüşü destekler niteliktedir.

Kararlarda dikkat çeken bir diğer husus, karar künyelerindeki esas sayısı ile karar sayısı arasındaki uzun zaman dilimidir. Örneğin son örnekte dava Danıştay'a 2017 yılında gelmiş karar 2022 yılında verilmiştir. Dosya muhtevası incelendiğinde ilk derece mahkemesinin esas sayısı anlaşılacakla birlikte, Danıştay'ın 2010/12761 esas 2015/181 sayılı bozma kararına uyularak ve yeniden yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucu hazırlanan bilirkişi raporu hükme esas alınarak verilen karar üzerine yeniden temyiz başvurusunda bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla en iyi ihtimalle bu dava ilk derece mahkemesinde 2009 yılında açılmış ve nihai karar 2022 yılında verilmiştir. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruda da makul sürede yargılanmama gerekçesiyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği ileri sürülmüş ancak Mahkeme iç hukuk yollarının tüketilmemesi gerekçesiyle başvuruyu bu yönden kabul edilemez bulmuştur.⁷⁷ Karar metni incelendiğinde filmin çekim izni talebinin 2007 yılında reddedildiği, aynı yıl dava açıldığı, 2015 yılında kararın kesinleştiği ve nihayet 2019 yılında -izin başvurusundan on iki yıl sonra- Anayasa Mahkemesi tarafından ihlal kararı verildiği görülmektedir.

Yargılama sürelerinin uzunluğu ve makul sürede yargılanma hakkının önemi ve gereği başka bir tartışma konusu olmakla birlikte söz konusu sürelerin sinema filmleri bakımından özel bir öneme sahip olduğunu belirtmekte fayda görülmektedir. Zira içinde bulunduğumuz dijital çağda kültürel ürünlerin farklı çekim teknikleri, gösterim biçimleri gibi meseleler hızla değişmekte ve eskimektedir. 2000'li yılların başında çekilen bir belgesel filminin 2022 yılı teknolojisi ile sinema salonlarında gösterimi belki de teknik olarak mümkün bile olmayacaktır. Filmin çekildiği dönemde önemli ve ilgi çekici olan bir olaydan esinlenerek çekildiği farazi bir örnekte, her şeyin çoğu zaman aynı gün içinde unutulduğu sürat çağı dikkate alındığında, on yıl oldukça uzun ve filmin yayınlanmasını anlamsız hale getirecek bir süredir. Bunun gibi örnekler çoğaltılabilir. Dolayısıyla sinema filmleriyle ilgili -sayısının çok da fazla olmadığı tahmin edilen- davalar bakımından kısa sürede yargılanmayı gerektirecek özel bir yöntemin düşünülmesi hem sanatsal ifade özgürlüğünün gelişmesine hem sanatın ve sanatçının korunmasına hem de hak kayıplarının önüne geçilmesine vesile olacağı düşünülmektedir.

⁷⁷ Mehmet Ali Gündoğdu ve Mustafa Demirsoy Başvurusu, p 67.

SONUÇ

Sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması özel idari kolluk faaliyeti olması yönüyle kendine özgü bir sisteme sahiptir. Bu kendine özgülük en temelde sinema filmlerinin çok işlevli yapısından kaynaklanmaktadır. Sinemanın hem bir sanat dalı hem de bir ifade aracı olması, başka bir deyişle, ifade özgürlüğünün korunması ile sanatın bağımsız ve tarafsız bir ortamda var olup gelişebilmesi alana yapılan müdahaleleri tabiri caizse çift süzgeçten geçirmeyi gerektirmektedir. Zira bu alana kolluk faaliyeti bağlamında yapılacak olan müdahaleler aynı anda birden fazla hak ve özgürlüğü ihlal etme potansiyeline sahiptir. Ayrıca sinema filmlerine ilişkin hak ve özgürlüklerin hem sinema filmlerini yapanlar hem de bunları izleyenler bakımından farklı hak ve özgürlüklere gönderme yapması da alandaki dengenin sağlanmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Yine de bu dengeyi sağlamak için bazı önerilerde bulunulabilir.

Her şeyden önce sanatın ihtiyaç duyduğu bağımsız ortamında icra edilebilmesi için idarenin de bu alana özgü denetimlerinde mümkün merteye bağımsız kurullarla hareket etmesi gerekir. Bu bağlamda değerlendirme ve sınıflandırmayı yapacak Kurulun ve alt kurulların bağımsızlığına önem gösterilmeli, alandaki bürokrat sayısı azaltılarak sektör temsilcileri ve ilgili uzmanlara daha çok yer verilmelidir. Esas denetimi yapan alt kurulların yapısı daha çoğunlukçu bir hale getirilmeli ve mesleki ve teknik bilgi için psikolog üyenin yanına farklı dallardan üyeler eklenmelidir. Ana Kurulun ve alt kurulların çalışma prensipleri daha şeffaf hale getirilmeli, Bakanlık ile Kurul arasındaki ilişkinin niteliği Kanunda daha açık bir şekilde ortaya konulmalı ve bu ilişki hiyerarşi ilişkisinden uzaklaştırılarak Kurulun bağımsızlığı ve tarafsızlığı sağlanmalıdır.

Sinema filmlerinin içeriği denetlenirken esas alınan değerlendirme ölçütleri, Anayasanın ve uluslararası belgelerin çizdiği sınırlar çerçevesinde uygulanmalı ve her somut olay bakımından ilgili bütün hak ve özgürlükler dikkate alınmalıdır. Kamu düzeni, genel ahlak, insan onuru gibi kavramların kullanımında özenli davranılmalı ve içeriğin bu kavramların sınırlarını hangi noktalarda aştığı somut veriler ışığında ortaya konmalıdır. Kurul kararları yayınlanmadığı için bu gerekçelendirmenin ne ölçüde yapıldığı da bilinmemektedir. Gerek sektörün gelişmesi gerek bu konuda bir kamuoyu bilincinin oluşması gerekse uygulamacılara ve alanda çalışanlara yol göstermesi bakımından Kurul kararlarının gerekçeli bir şekilde yayınlanması da önem arz etmektedir.

Toparlanacak olursa birden fazla hak ve özgürlüğün iç içe geçtiği ve bu alanda hem sinema sektörünün hem toplumun hem de Devletin çıkarlarını mümkün olduğu kadar hakkaniyete uygun bir şekilde gerçekleştirecek bir sistemin kurulması ve kolluk faaliyetlerinin de bu sistem dahilinde gerçekleştirilmesinin üzerinde durulması gereken en önemli meselelerden biri olduğu düşünülmektedir. Denetimin başladığı ilk yıllardan bugüne kadar ki süreç dikkatle alındığında bu minvalde bir hayli önemli adımlar atıldığı söylenilebilir. Zamanın gereklerine göre bu adımların devamının gelmesi amacıyla bu alandaki -özellikle disiplinler arası- akademik çalışmaların da artmasının önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan B, 'Kültürün Kamu Hukuku Boyutu: İdarenin Kültür Alanındaki Faaliyetlerinin Hukuki Rejimi' (Doktora Tezi, Trabzon Üniversitesi 2024).

Aladağ AE, Bilim ve Sanat Özgürlüğü (Adalet Yayınevi, 2020).

Aydın ÖD, 'Düşünce Özgürlüğünün Anlamı ve İşlevi Işığında Düşünce Özgürlüğünü Sınırlamanın Anayasallığı' 2011 1(2) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 26-63.

Baykal C, '5224 Sayılı Sinema Kanunu'nda Yapılan Son Değişiklikler ve Yeni Denetim Sistemi' (2020) (51) İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi 101-118.

Bayraktar K, 'Film ve Suç' *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 29-41.

Bilgen P, 'Film Sansüründe Türk Uygulaması ve Danıştay İçtihatları' *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 19-29.

Duran L, 'Fransa'da Film Sansürü Üzerine Not', *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 41-49.

Duran L, *İdare Hukuku Ders Notları* (Fakülteler Matbaası 1982).

Gemalmaz MS, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş C. II* (Legal Yayınevi, 2012).

Güngör AC, 'Geçmişten Günümüze Türkiye'de Devlet-Sinema İlişisine Bakış' (2019) 9(3) The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication 344-357.

Güran S, 'Fikir ve Düşünce Açıklama Aracı Olarak Sansür', *Sinema Filmlerinin Sansürü Kollojumu* (Fakülteler Matbaası 1980) 3-19.

Harris D, O'Boyle M ve Colin Warbrick C, *Law of the European Convention on Human Rights* (Oxford University Press, 2009).

Karan U, 'İfade Özgürlüğü Hakkı' iç Sibel İnceoğlu (ed), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme (Şen Matbaa, 2013) 355-378.

Karan U, *Siyahbant Sanatta İfade Özgürlüğü, Sansür ve Hukuk* (Mas Matbaacılık 2013).

Kethüda E, 'İHAM Kararları Işığında İfade Özgürlüğü ile Dini Hislerin Korunması Hakkının Çatışması Sorunu' (2019) 8(15) Anayasa Hukuku Dergisi 131-170.

Okay Tekinsoy Ö, İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı (On İki Levha, 2011).

Onaran AŞ, *Sinematografik Sansür* (İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, 1968).

Özay İH, *Günüşığında Yönetim* (Alfa Yayınevi 2002).

Polat Akgün D, *Sanat Özgürlüğü* (On İki Levha Yayıncılık, 2020).

Polymenopoulou E, 'Does One Swallow Make a Spring? Artistic and Literary Freedom at the European Court of Human Rights' (2016) (16) Human Rights Law Review 511-539.

Poyraz T, 'Sanatta Sansürün İfade Özgürlüğündeki Yeri' http://umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_784ad2fc63e5449594fb4c010953c1d6.pdf, E. T. 5.6.2024.

Şahin Y, 'Danıştay Kararlarında İfade Özgürlüğü ve Sınırlamaları' <https://www.anayasa.gov.tr/media/3620/sahindanistayifadeozgurlugu.pdf>, 1-18, 4.6.2024.

Tikveş Ö, *Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Sinema Filmlerinin Sansürü* (Fakülteler Matbaası, 1968).

Yazar Beyanı	
Yazarların Katkıları	Bu makale yazar tarafından tek başına hazırlanmıştır.
Mali Destek	Yazarlar, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.
Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı	Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı Beyanı	Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur.
Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi	Yazar, makalenin tüm süreçlerinde TRÜHFD'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde TRÜHFD'nin, yayın ve editör kurullarının hiçbir sorumluluğunun olmadığını beyan etmektedir.